

do pike, kaj je le-ta vpraševal (Glas 1865, 48); Levec je to svojevoljno spremenil: do malega, enako Prijatelj (III. zv. 31); pač pa je pustil Prijatelj Jurčičevo besedilo na str. 42: Skazal jej je do pike (Jurčič r. t. 81), dasi ima Levec tudi tu: do malega, Jurčič: Vse do zadnje pike vam bom povedal (Hči mest. sodn., Glas. 1866, 246), Levec je popravil: vse do zadnje malenkosti (!).

Z besedo malenkost je Bleiweis začel odrivati domačo obliko malost, ki se je rabila od Vodnika dalje (Novize 1800, 18. 8: »moja malost« govori Pij VII.). Za Bleiweisom sta pisala shr. obliko zlasti Levstik in Jurčič, vendar se je doma še do okoli l. 1882 rabila, prim.: general Filipović bi mogel biti malostna žrtev malostnih intrigantov (SN 1878, 242. 1); malostno stališče (SN 1875, 131. 1). (Dalje)

FRANCE VODNIK

ČRTICE, NOVELE, POVESTI

Po desetih letih, odkar je izšla prva knjiga mladega pisateljskega Produ (»Žalostne roke«, 1922), literarni statistik ne more biti nezadovoljen. Mladi so med tem izdali nad deset pesniških zbirk in skoraj prav toliko zbirk proze. Skupaj z manj številnimi dramskimi deli je že to prav lepa biblioteka. Pomisliti pa moramo vrhu tega, da je še marsikaj ostalo neponatisnjeno v revijah, nekaj za vedno, nekaj pa, da se ponatisne ob ugodni priliki. Tako je torej podoba mladega slovenskega slovstva na zunaj, po svoji kvantiteti nedvomno pestra in bogata.

Mnogo manj nego bibliograf pa more biti žal zadovoljen literarni kritik, ki sodi dela ne po številu, marveč po njihovi notranji, vsebinski in oblikovni vrednosti. Mladi so prešli preko poizkusov v dobo zorenja; zato tembolj preseneča nekakšna utrujenost, ki se pozna mnogim izmed njih, prav tako pa dejstvo, da zaenkrat ni med njimi prav za prav nobenega nadpovprečnega tvorca. Res da se ta ali oni vidno loči od tovarišev in da obeta mnogo več od drugih, toda tisti, ki smo doživeli prva poveljna leta z njihovim mladostnim zaletom, smo nezadovoljni. Pričakovali in hoteli smo mnogo več. Ali je bila volja silnejša od moči in je torej ta upadek podoba kolektivne tragike rodu, ali je morebiti tudi posledica etične krivde posameznikov, mora za sedaj ostati nerešeno vprašanje. Tembolj pa se moramo zato razveseliti vsakega književnega pojava, ki ni le izraz duhovnega napora, marveč predstavlja v resnici živo spojitev duha in oblikovanja. V liriki sta nas v času, ko smo se že bali, da ni več pesmi pri nas, prešenetila Božo Vodušek, zlasti pa Edi Kocbek, ki sta v zadnjih dveh letih skorajda edina vzdržala in nadaljevala kontinui-

teto povojne lirike v novi čas. Prav lirika Edija Kocbeka se mi zdi najizrazitejše pojasnilo za spremembo, ki se je v zadnjih letih izvršila v povojnem rodu in ki pomeni preusmeritev od skrajnega spiritualističnega ekspresionizma k poduhovljeni stvarnosti. To dejstvo ni pomembno le stilno in estetsko, marveč je prav tako važno tudi za sociološki vidik literarne kritike, ki jo v umetnosti vedno mika ne le »kako«, marveč tudi »kaj«.

Ta element stvarnosti pa je še vidnejši kot v liriki v najnovejši prozi, kar je razumljivo. Lirske zbirke so pri nas v zadnjem času vedno redkejša in lirika vobče ni več prevladujoča literarna vrsta, kakor je to bila v prvih povojnih letih; medtem pa se nasprotno proza vedno močneje uveljavlja, tako v revijah kakor v knjigah, tako v noveli kakor v povesti. Ta pojav menda ni brez vsake zveze s prej omenjeno preusmeritvijo povojne generacije od spiritualnosti in simbolizma k stvarnosti; s tem vstopom ali povratkom ekspresionističnega človeka iz osebne samote nazaj k razgledom življenja. Deloma pa so, zlasti mlajši pripovedniki, že vobče nov rod, ki v sebi ni preživljal strašnega duhovnega razkola prvih povojnih let in je zato preprostejši in enostavnejši, vedrejši in umirjenejši, socialno širši, a individualno manj globok. Kako velika je na primer že razlika med idejnim in umetniškim svetom Mirana Jarca pa med onim, ki ga nam odkriva v svojih spisih Miško Kranjec! Res da sta to predstavnika dveh skrajnosti v mladem rodu, vendarle pa je stvarna osebnostna in umetnostna razlika med njima mnogo večja nego časovna razdalja med njunim vstopom v literaturo.

Preteklo leto je bilo s proznimi zbirkami najbogatejše. Cela vrsta mlajših pripovednikov je stopila v tem letu prvič ali ponovno pred javnost z novelami, s povestjo in celo z romanom. Pričujoči pregled bo obsegal poročila o naslednjih knjigah: »Gornje mesto« (Bogomir Magajna), »Luči ob cesti« (Ludvik Mrzel), »Težaki« in »Življenje« (Miško Kranjec). Razen omenjenih pa sta izšli v minulem letu še dve vidnejši knjigi proze, roman »Nasedli brod« T. Seliškarja in »Novo mesto« M. Jarca, o katerih pa bo poročilo izšlo posebej v zvezi s celotnim delom obeh pisateljev v »Obrazih novega rodu«.

Izmed mlajših prozaistov pa so vidni zlasti trije: Magajna, Mrzel in M. Kranjec. Vendarle pa je zadnji kot pripovednik najpomembnejši in razodeva doslej med mladimi najizraziteje epsko nadarjenost, medtem ko ostali pišejo več ali manj lirično prozo. Če si torej ogledamo najprej splošno podobo naše mlade proze, vidimo, da sta nje edini obliki povest in novela, zlasti lirična in subjektivna, medtem ko za roman še ni pravih pogojev. Toda tudi v povesti je najvažnejši element osebno čuvstvo, avtobiografija in simbol, medtem ko se gola anekdota večinoma odklanja. Motili pa bi se, če bi mislili, da je vse to samo in v prvi vrsti posledica mladosti pisateljev. Vzrok za to je po mojem mnenju treba iskati globlje, v že zgoraj omenjenih duhovnih osnovah časa. Zato mladi tako počasi dozorevajo

v epike v smislu čiste literarne vrste. Vendarle pa moramo med njimi razlikovati dve skupini: problematične in izpovedujoče se narave — pri le-teh razumljivo prevladuje lirski in alegorično-simbolični element — in pa narave, ki se izživljajo bolj v opazovanju življenjske objektivnosti, radi česar se osebna izpoved pri njih umika oblikovanju. Vsem pa je skupna težnja odkriti splošno človeško bistvo, bodisi da iščejo Človeka v ogledalu osebnega dna (Mrzel), ali pa v objektivni življenjski podobi (M. Kranjec). Nekako v sredi med obema skrajnostima je Magajna, ki združuje objektivno resničnost s subjektivnimi vizijami. Prav zato, ker vsi poudarjajo težnjo, da b ó d i u m e t n o s t g l a s n i c a č l o v e č a n s t v a, odklanjajo tudi naturalistično načelo larpurlartizma in streme k življenjski aktualnosti. Te mlade pripovednike mika zlasti etični, erotični, socialni in narodni problem. Kljub temu pa kažejo v tem pogledu še veliko nezkušenosti, naivnosti in mladosti. Zlasti pogrešamo pri njih znanja, življenjske širine in kulture, česar vsega ne more nadomestiti izključno le literarna in poetična erudicija.

Toda mnogo bolje bomo mogli videti njihove pomanjkljivosti, pa tudi vrline, ako si ogledamo v nadaljnjem delo vsakega pisatelja posebej. Tako bo preglednejša ne le razčlemba in oznaka, marveč bodo vidnejše tudi skupnosti ter razlike med pisatelji.

Izmed njih je prvi stopil v literarno življenje B o g o m i r M a g a j n a, ki je bil nekaj let najvidnejši med mladimi pripovedniki. L. 1931. sem v Domu in svetu priobčil kot prvega izmed »Obrazov novega rodu« literarni esej o njem in njegovih novelah. Že tedaj sem na koncu omenil njegovo povest »Gornje mesto«, ki jo je prav takrat pričela prinašati Mladika. To povest, ki jo je potem v ponatisu izdala Mohorjeva družba (Celje, 1932), je napisal pisatelj — kakor posnemam iz uvoda — v Sarajevu, septembra in oktobra 1930. Povest je v nemajhni meri avtobiografskega značaja in tako zanimiva pisateljeva osebna izpoved. Na drugi strani pa zopet skuša biti podoba žive sodobnosti, življenja v mestu (Zagreb), ki vedno hitreje raste v velemesto in prav radi tega kopiči probleme sedanjih dni, in odpira brezna sodobne bede, moralne in socialne, ter tako postaja usodno zlasti za tiste, ki prihajajo tjakaj kot neavtohtoni element, v prvi vrsti za naše slovenske izseljence. Zdi se torej, da je pisatelj nameraval dati svoji povesti razen o s e b n e g a tudi močan s o c i a l e n poudarek. To oboje je hotel povedati tudi v uvodu, ko se je spomnil »življenja množic«, pa posvetil povest obenem tudi Mariji, ki je poleg Simona — o katerem bi tudi brez pisateljevega namiga na koncu povesti vedeli, da je to on sam — najvidnejša podoba vse povesti. Zdi pa se mi, da je to dejstvo močno vplivalo tudi na umetniško in stilno zamisel povesti, ki nasproti življenjski resničnosti skozinskoz postavlja idejni poudarek in slikam zunanosti podobe iz notranjega življenja, to je iz sanj, prividov ter simboličnih tolmačenj osebnih doživetij. To je poteza, ki se je pri Magajni javljala že od vsega za-

četka, v črticah in novelah, kjer je pogosto pokrajine zemlje družil s pokrajinami duše in dogodke realnega življenja s »pesmijo«, kakor pravi pisatelj pravljici, ki jo globoko v sebi nekje živi sleherni človek — kot svoje najbolj osebno, najbolj samotno, najbolj pravo življenje. Tu ne mislim samo na izrečno pravljичne motive, ki jih Magajna tako rad vpleta med svoj tekst, zdaj kot sanje in vizije duše, zdaj kot spomine, zlasti iz otroških let — naj omenim zlasti zgodbo o čudežni lepi gospé in roži hiacinti, ki se v »Gornjem mestu« spovrača tu in tam —, marveč še bolj na to, da pisatelj v tej simbolično-algorični obliki pripoveduje skoraj vse, kar se dogaja v notranjem svetu duše. Celo Gornje mesto samo, ki je resnično ime za resničen svet (Gornji grad v Zagrebu!), zadobi mestoma in v bistvu idejni in simbolični poudarek. Pisatelj namreč postavi »gornje mesto«, kjer prebiva Marija — podoba in simbol duš, ki streme navzgor, voditeljica »bratov in sester« — nasproti »spodnjemu mestu«, kjer žive ljudje »potopljene v temò sedanjih duš«. Ta motiv je obdelal pisatelj že drugje v obliki novele (»Balonček v Vineti«) in zdi se mi pomembno, da o Vineti, potopljenem mestu, govori tudi v tej povesti. Tako more »Gornje mesto« v svojih odlomkih dati v marsičem tudi ključ za razumevanje nekaterih avtorjevih novel.

Čeprav Magajna svoje delo v podnaslovu imenuje »povest iz zagrebškega življenja«, je njeno težišče vendarle drugod. Zgodba je samo zunanji okvir, a prava vsebina je čuvstveni in idejni svet pisatelja samega. Realistični element v povesti je zagrebški milje in okolica, dalje nekatere epizode, pravtako nekatere osebe, n. pr. Jelka, Malči, gospodar. Toda vseskozi je čutiti, da Magajna tudi ta svet riše predvsem z vidika lastne idejne usmerjenosti. Ne riše ga samo kot pripovednik, marveč poudarja vedno tudi moralni, prav za prav nemoralni značaj tega življenja in se obrača zoper njega v imenu svojega ideala: »O, ti mesto, kako si grdo in neusmiljeno!« (str. 112.). Tako razumem tudi avtorjev protest zoper socialne krivice v prvi vrsti z etičnega vidika. Iz tega pa je nadalje razumljivo, da avtor temu svetu nasproti postavlja svet, ki ga nosi v sebi in ki ga idealno predstavljajo bodisi Mancika, bodisi Marija, bodisi Danica — svet bratov in sester, to je svet pravih, resničnih, plemenitih in dobrih ljudi. In zopet imamo tukaj zvezo tudi z drugimi njegovimi spisi (prim. zbirko novel »Bratje in sestre«)!

Magajna v »Gornjem mestu« neprestano poudarja moralno nasprotje med svojim idealom in resničnostjo izven sebe. Tako se ne moremo ubraniti vtisa, da je romantično realistični dualizem v stilu povesti le nujna konsekvence pisateljeve osnovne idealistične usmerjenosti, ki gradi na nasprotju svetlobe in sence, belega in črnega, kar se prav dobro vidi tudi iz sledečih nasprotij: gornje mesto — dolnje mesto; svet krivice — svet dobrote; mistična družina »bratov in sester« — družba »potopljenih« ljudi. In kakor Magajna vobče rad ponazarja podobe srca in doživetja duše s parabolami in prav-

ljicami — izmed katerih so nekatere resnično lepe —, tako je tudi v »Mariji in njenih« pa v »Regini in njenih« simbolično poudaril dvoje principov oziroma dvoje svetov: »gornje« in »spodnje« mesto. In zato se njegova povest, razen v resničnem Zagrebu, godi še nekje drugje, na pravljичni zemlji prividov in sanj, ki je daleč odmaknjena od resničnega sveta, »v krajih, ki so že skoraj onkraj mej tega sveta«.

In tako nam je popolnoma jasno, da »Gornje mesto« — kljub odmevom sodobne socialne problematike in kljub glasno poudarjenim idejam ljubezni, bratstva in človečanstva — ni podoba iz »življenja množic«, nego v veliko večji meri avtobiografska povest mladostnih peripetij v življenju Simona Jeraja, medicenca in umetnika ter avtorja »Gornjega mesta«, kot izvemo na koncu povesti direktno (indirektno nas je avtor nase opozoril že prej). S tem delom, ki je do sedaj njegov največji literarni tekst, nam je podal Magajna nekakšno sintezo svojega dosedanjega življenja, osebnega in umetniškega. »Iztrgal sem tri duše iz svoje,« pravi sam, »in jih oblikoval v besedo. Danico, sestro iz Primorja, Jelko, sestro vseh tistih naših ubogih, ki so raztreseni po vsem svetu, in Marijo.« Tako je pisatelj s temi besedami sam potrdil našo prejšnjo razlago. Kakor krajevno ozadje, prehajajo pri njem tudi osebe v simbol. Marija, Danica, Jelka — in neka čudežna roža hiacinta — in privid Gornjega mesta so podobe njegovega mladostnega idealističnega hrepenenja. Ta ekstatični čustveni opoj — sanje in obup — je v bistvu vsa problematika »Gornjega mesta«. Njegovo središče je platonična ljubezen, prikazana v spoznanju, približevanju, razočaranju in odpovedi. Vendarle pa je podoba Marije zelo nejasna. Ker je le sanja duše, je živa samo kot simbol, medtem ko je kot resnična oseba, ki živi v Zagrebu, popolnoma pasivna. To je seveda v zvezi in je naravno. A tudi kot simbol je živa le v Simonovi ljubezni, njena podoba kot simbol »Gornjega mesta«, kot nevidna duša nekih imaginarnih množic pa je neprepričevalna. Pravtako je njena »odpoved« protislovno utemeljena enkrat z žrtvijo za Simonov »svečeniški« poklic, drugič z boleznijo, zaradi česar je nejasna ne samo njena umetniška, marveč tudi njena etična podoba. Med ostalimi osebami je najbolj prepričevalno in življenjsko naslikana Jelka. Pravtako so odlično podani nekateri sanjski prividi in krajevne impresije.

Romantični Simon pa me spominja Stritarjevga Zorina. Platonična ljubezen, mesijanizem pesniškega poklica, lepa duša, narcisizem, dobrotu in altruizem (prim. motive: stražnikova Jurkica, deklica z razbito steklenico, psiček!), odpoved in žrtvovanje ter podobne značilne poteze »tega mladeniča, božjega otroka, umetnika« (str. 149.) me silijo v le-to primerjavo. Simon je podoba popolnoma netragičnega, pač pa silno čustvenega idealizma. Da podkrepim to svojo zadnjo trditev, naj dodam, da Simon pač doživlja večkrat tragično težo življenjskih dejstev, da pa mu je popolnoma tuja osebna tragika narave. Zlo in dobro sta pri njem vedno

ločena po zakonu nasprotja svetlobe in sence in se nikoli ne srečata v človeku v tragičnem spopadu etične borbe. Le enkrat, po Jelkini žalostni smrti, se za Simona etični problem prenese na osebno ravnino; toda ker nam pisatelj ni pokazal krivde, zato tudi njegovo samoobtoževanje ne vpliva etično prepričevalno, marveč vidimo v tem le eno izmed značilnih potez Simonove romantično-čuvstvene, a duhovno pasivne osebnosti. Prav tako osrednji spor med njim in Marijo sloni na nesporazumljenju, radi česar v dejanju povesti pogrešamo dramatične napetosti. Povest je prav za prav močna le v epizodah, a nas ne zadovolji kot epična celota. Nejasna pa ni le umetniška podoba »Gornjega mesta« — resničnost in umetniški privid se stilno neenotno prepletata med seboj —, marveč so več ali manj nejasne tudi duhovne osnove dela. Pisateljeva romantična čuvstvenost in idealizem sta v večji meri izraz psihologije mladostnika — okolje povesti je skoraj izključno študentovsko — kakor pa usodni zakon osebnosti z idejno in etično poglobljeno duhovno smerjo. Naravno je, da ima »Gornje mesto« zato tako velik uspeh ravno pri mladini in pa pri bravcih, ki kakor ona iščejo v knjigah zlasti sorodnega sentimenta. Kot prehod od novele k povesti pa to delo pomeni za avtorja samo razvoj v širino, ne pa tudi v globino, in je torej le obsežnejši tekst, ki pa je še vedno ves zgrajen iz vsebinskih in oblikovnih elementov pisateljeve novelistike (o tej prim. DiS., 1931, 3-4).

Posebno mesto zavzema med mladimi prozaisti **Ludvik Mrzel**. Pri njem prav za prav ne moremo govoriti o pripovedništvu, čeprav piše svoje stvari v prozi. On je predvsem lirik in tako nadaljuje v nekem smislu literarno tradicijo naših novoromantičnih pisateljev (Meško, Cankar). Njihov vpliv se sicer vobče pozna delom mlajših pripovednikov, vendarle pa se Mrzel še prav posebno nagiba k liriki, refleksiji in simbolizmu. Prevladovanje osebnega romantičnega elementa, zlasti pa čuvstveno socialni altruizem ga med mladimi še najbolj približuje Magajni. Obema je skupna tudi idealistična vera v življenje, kakršno bi moralo biti in kakršno po njunem upanju tudi bo nekoč. Toda medtem ko zmaguje pri Magajni optimizem, je za Mrzela značilna čehovsko brezmočna melanholija. Poglavitno razliko pa vidim v naravi obeh pisateljev. Mrzel je subtilnejši in pesniško bolj bogat, a ni pripovednik. Njegova lirična narava si je zato nujno našla neposrednega izraza v obliki osebne izpovedi.

Pisatelj je celo vrst let pisal le pod psevdonimom **Frigid**, kar je v slovenščino prevedeno njegovo ime: Mrzel. Zbirka »Luči ob cesti«¹ je do sedaj njegova prva knjiga. To je zbirka osebnih izpovedi in premišljevanj, drobnih, kratkih spisov, za katere bi komaj mogel rabiti drugačen naziv kakor črtice in pesmi v prozi. Izhodišče Mrzelovega umetniškega ustvarjanja je osebni svet, njegova misel in čuvstvo. Vendar pa je zanj značilno, da se mu misli in čuvstva porajajo

¹ Zbirka domačih pisateljev. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1932.

zlasti ob dotiku z zunanjim svetom, z ljudmi in s stvarmi, predvsem s stvarmi. Čisto majhne stvari, na primer majhen dogodek, majhen košček sveta ali neznaten trenutek življenja — kjerkoli in kadarkoli se sreča z njim — mu zadostujejo, da gre skozi njegovo srce najlepša sanja, najsvetlejša misel, radost ali bolečina. Zunanje, vsakdanje življenje pa gre v njegovih podobah mimo nas le bežno, komaj opazno. Toda tako je v življenju vsakega človeka, ki ne gleda samo z očmi, marveč z mislijo in srcem. Tem svetleje zato gore notranje »luči« (naslov prvega cikla), tem glasneje toži klic »za človekom« (naslov drugega cikla). Drobna račka je za pesnika dovolj velika in pomembna stvar, da bi se ob spominu nanjo nasmehnil v sebi veselo in srečno; in pogled na majhnega, živalci podobnega otroka mu je dovolj pretresljiv, da bi se lahko sklonil nad njegov obraz in bi jokal. Med nedobrimi ljudmi mu je tesnó, zato beži od njih in se vrača vase ali k prirodi, kakor Kosovel in Murn. Tudi Cankar je že v Podobah iz sanj poudaril nasprotje med »vsemi božjimi stvarmi« in človekom, ki nima srca.

Dasi Mrzel ni borben, vendar ni samo pesnik osebne bolečine, marveč se odraža v njegovih črticah tudi etični spor med dobrim in zlim v sodobnem človeku, pravtako pa je v njih vsaj rahlo našla odmev sodobna socialna stiska. Kakor vsak idealist, je tudi Mrzel v bistvu romantik, iskavec in romar za idealom nove, čiste in nepotvorne človečnosti. Zato ni čudno, da so poglavitni motivi v njegovih črticah žalost, samota, brezdomstvo in romarstvo. Cesta je eden izmed najbolj poudarjenih njegovih simbolov. Stvari pojavnega sveta so mu vobče le povod za osebno doživljanje in simbolični izrazni material. Zato v stilističnem pogledu srečujemo pogoste aforizme, v pesniško jezikovno podobo odete misli in nazore o svetu, vprašanja, dvome in odgovore na bolečino sveta. Pravtako pa si čustvo poišče prisposodbe, simbolične podobe, kakor v liriki. Zgodba je vedno le okvir in ozadje za osebno doživetje. Edina, pa še to samo delna izjema je bolj epična novela »Kati«, ki zaključuje drugi ciklus zbirke.

Ker se avtor ponavlja motivno, pa tudi v podobi in izrazu, vpliva kdaj monotono ter bi bilo zbirki v celoti v prid, če bi bil izpustil to in ono. Razen tega se nekaterim črticam pozna nedodelanost, naglica ter zaslužijo prav za prav samo ime podlistek. Za nadaljnji razvoj vidim v vsem tem veliko nevarnost. Pravtako se čuti, da čustvena nežnost prehaja včasih v mehkobnost. »Luči ob cesti« so mi vkljub svoji literarni vrednosti ponoven dokaz za to, da moramo v slovenskem idealizmu razlikovati dve smeri: tragično in sentimentalno. Med glasnike prve smeri štejem na primer Prešerna, Cankarja in Kosovela. Nasprotno pa so najvidnejši predstavniki druge smeri Stritar, Meško in Mrzel. Zlasti zadnja dva sta si duhovno sorodna po marsikateri potezi svoje pesimistično čustvene narave.

Po drugi poti, kakor pisatelji osebnih izpovedi ter simboličnega pripovedništva, pa se skuša približati življenju ter njegovi sodobni

problematici Miško Kranjec. V njegovih črticah, novelah in povestih prevladuje stvarnost. Pisatelja mika podoba objektivnega življenja, zemlja in človek na njej. Njegovo pripovedovanje ni več samo videz, kjer bi zgodba tolmačila le osebno doživetje, marveč prava epika; pisatelj nam pripoveduje zgodbe ter nam prikazuje pojave neosebnega življenja. Miško Kranjec se je med mladimi prozaisti najodločneje uprl oblikovnemu subjektivizmu ter je tako prelomil tradicijo lirične proze. Njegov nastop pomeni v mladem pripovedništvu začetek izrazito epske smeri.

Miško Kranjec je doma iz Slovenske Krajine. Ta zemlja z ljudmi, ki žive na njej, tvori snovno ozadje njegovega literarnega ustvarjanja. Zdi pa se mi pomembno, da on kot pripovednik nikoli ne prestopi njenih meja, kar kaže neko globoko ukoreninjenost v zemlji. Nihče od mladih pisateljev ni tako popolnoma zvezan z domačo zemljo, kakor on. To je ena izmed osnovnih potez njegovega pisateljstva. Toda on je tudi sicer razširil motivni svet naše mlade literature s tem, da se je znova približal resničnosti povprečnih ljudi ter postal glasnik širokega ljudskega kolektiva. To dvojje je v vseh njegovih delih najbolj vidno. Doslej je napisal vrsto krajših novel, a tudi že dve povesti.

Ena izmed omenjenih povesti ima naslov »Težaki«². Tako so se pred agrarno reformo imenovali prekmurski kmetje, ki so obdelovali grofovsko zemljo. Krajevni okvir pričujoče povesti je torej prekmurska vas, časovno ozadje pa prehod iz starega v nov socialen red. Tudi naslov kaže v ta kolektivni in sociološki poudarek. Vendarle pa je življenje težakov kot podoba vaše celote le okvir pričujoče povesti. Tudi socialni prehod od težaštva k svobodnemu kmetovalstvu je pravtako samo nakazan. Težišče povesti je marveč v življenjski usodi oskrbnika Karčija, ki ga pisatelj skuša prikazati od dveh strani: v prelomu njegove osebnosti z družabnim kolektivom, iz katerega je izšel in nad katerega se je dvignil, ter v njegovem ljubezenskem sporu, ki je osredotočen v usodnem razmerju do težakinje Nuše. Toda ker je pisatelj Nušo simbolično vzporedil z zemljo, gre v bistvu le za spor med objektivnostjo in osebnim hrepenenjem, ki sta nezdružljiva. (Romantični motiv Nušine odpovedi je neprepričevalen že s psihološkega vidika; zaradi omenjenega simbolizma pa postane še bolj nejasen.) Idejno povest na splošno pogreša jasnosti in dodelanosti. Pravtako se v njej še vedno prepletajo epski in simbolični elementi, kar je nekoliko morebiti vpliv literature (Reymont, Hamsun); razen tega je tudi psihološko prikazovanje značajev vkljub nekaterim izredno subtilnim opazovanjem še vedno pomanjkljivo.

Pisatelj je odkril v življenju dva elementa: vsakdanjost in sanje, objektivnost in osebno hrepenenje. Tako Kranjec vkljub svojemu epsko mirnemu pogledu vendarle kaže smisel tudi za tragični element življenja. To njegovo osnovno razpoloženje nasproti svetu in živ-

² Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1932. Slovenske poti I.

ljenju se čuti tudi v stilu, ki je enkrat stvaren in realističen, drugič prepojen s poetičnimi elementi, vendar tako enotno ter s takim svojstvenim čarom, da čutimo za izrazom osebnost in umetnika. Zelo plastično je pisatelj naslikal vsakdanjost življenja in dela ter pokrajino, za katero kaže še posebno izraziti smisel in do katere je v kar nežnem odnosu. Vse pa je kot pravi pesnik prepregel z otožno lepo pesmijo sanj in hrepenenja.

Skoraj vse našteje elemente kaže še izraziteje povest »Življenje«³, ki ni samo obširnejša, marveč tudi v epskem smislu bolj ubrana celota. Kar se tiče kompozicije dejanja, avtor tudi v tej povesti ne kaže posebne razgibanosti. Vsi dogodki so kaj preprosto vdelani v okvir letnih časov, ne da bi bili z njimi tako tesno spojeni, kot je to n. pr. v Reymontovih »Kmetih«, kjer je zato takšna razdelitev pomemben kompozicijski element. Dejanje povesti, ki je zgrajena iz več ali manj samostojnih epizod, vobče pogreša močnega središča. Tudi posamezni značaji so očrtani premalo jasno. Kakor Nuša v »Težakih«, prehajajo osebe tudi v »Življenju« neredko v simbol, n. pr. oče Marko (zemlja, tradicija) ter sinova Laci in Ferko (novi rod, novi etos).

Pisateljeva moč je zlasti v preglednem epskem razvijanju zgodbe. Nekateri prizori so nepozabni v situaciji (n. pr. prizor med očetom in Ferkom), drugi prekrasni v liričnem občutju (opisi prirode). Kranjec ni samo izredno nadarjen pripovednik, marveč kaže tudi obširno materialno znanje o življenju, ki ga prikazuje. To življenje skuša zajeti čimbolj v celoti ter ga oblikovati duhovno, psihološko, sociološko in folklorno. Kakor »Težaki« je tudi »Življenje« podoba vasi, kmetiškega kolektiva, ki ga v tej povesti predstavlja zlasti družina Hozjanov (oče Marko, Laci, Jula, Ferko, Joško, Barica). Tudi časovno je povest odsev istega povojnega socialnega preloma. Pravtako srečamo znova motiv vsakdanjosti in sanj, dolžnosti in hrepenenja, objektivnosti in osebnosti. Kakor je bil v »Težakih« nosivec te tragične razdvojenosti izkoreninjeni oskrbnik Karči, tako je v »Življenju« najstarejši hozjanski Laci podoba »večnega popotnika«, le da pisatelj reši tukaj problem v nasprotnem smislu, v poudarku, da je le v zemlji in njeni ljubezni skrivnost in zakon življenja. »Zemljo je treba ljubiti, ljubiti blazno, kakor samega sebe«, pravi pisatelj (str. 210).

Zgoraj sem imenoval dvoje najvažnejših pisateljevih potez: zvezanost z zemljo ter preprostim človekom in njegovim življenjem. Problemi tega človeka so pisateljevi problemi. Zato je M. Kranjec glasnik kolektivnega etosa, ne individualnega kakor Cankar. Podoba tega kolektivnega življenja ga je zamikala kot umetnika, zlasti kot izrazitega epika. Dosedanje pisateljevo delo, zlasti tudi »Življenje« ga nam je predstavilo na tej poti že daleč, vendar šele v prvem razmahu. Da pa smo z njim dobili pisatelja širokih možnosti, ne dvomimo več ter napeto pričakujemo nadaljnjih del. (Prim. moj uvod k »Življenju«.)

³ Delavska založba v Ljubljani, 1932. Krekova knjižnica.